

BERÉNYI DÉNES

Recenzió Gaál Botond Kis tanszékből nagy egyetem című kötetéhez

(*A könyvismertetés Berényi Dénes legutolsó írása*)

Szerző: Gaál Botond
ISBN 978 963 88961 1 7
Kiadó: Debrecen, Hatvani István Teológiai Kutatóközpont –
Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2012 (205 oldal)

A tetszetős kivitelű, kislakú könyv elsősorban teológiai indíttatású és egy, a kétségtelenül legfontosabb teológiai oktatási egység, a dogmatikai tanszék történetén keresztül tekinti át a különböző teológiai felfogások és iskolák jelenlétét és változásait a Debreceni Református Kollégiumban a 16. század első felétől napjainkig.

Recenzens – beállítottságának megfelelően – a fentiek részleteivel nem kíván foglalkozni, hanem tekintettel az egyetem alapításának 100. évfordulójára, inkább a kötet kulturális, tudománytörténeti és felsőoktatás-fejlesztési szempontjait helyezi előtérbe.

Mint a távoli eseményeket gyakran, a Debreceni Református Kollégium kezdeteit sem könnyű pontosan „kibogozni”. Az első írásos említés 1549-ből való, amely azonban már működő iskoláról tudósít. Persze nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ez még nem felsőfokú oktatás, az erre vonatkozó igény jóval később (1567) fogalmazódik meg. Mindenesetre a 16. század második fele a Kollégium első virágzó szakasza. Ekkor születik a *Debreceni Aritmetika*, Méliusz Juhász Péter pedig magyar–német–latin nyelven kiadja a *Herbariumot*. 1567-ben

a Debreceni alkotmányozó Zsinaton elfogadják a *Második Helvét Hitvallást*. Huszár Gál Debrecen szerepét abban látta, hogy „...mind az egész Magyarországnak és Erdélységnek és több sok helyeknek is világosejtő lámpásának lenni.” Debrecen jelentőségét mutatja különben, hogy a dunamelléki lelkészek már korábban (1551-ben) a debreceni zsinathoz fordultak lelkészeket kérve.

A 17. században létesült a második tanszék (1636 – I. Rákóczi György alapítása), majd a harmadik is (1660 – Apafi fejedelem). Ezek száma a továbbiak során úgy szaporodott, hogy 1912-ben a Debreceni Királyi Egyetem létrejöttkor a Kollégium 17 tanszéket adott át az egyetemnek. A Kollégium életében jelentős eseménye volt a 17. századnak, hogy 1660-ban, amikor Nagyvárad török kézre került, Martonfalvi Tóth György tanítványaival együtt Debrecenbe jött át, ahol híres professzora lett a Kollégiumnak. Mind erre, mind az előző és következő századokra jellemző a tanárok és diákok külföldi utazása. A tanárok legtöbbször külföldön szerzett egyetemi fokozatot, sőt nem egyszer a Kollégiumból került valamilyen külföldi egyetem tanszékének élére. A peregrinus diákok úti céljai közül Genf, Wittenberg,

Heidelberg, Gronigen, Bern, Zürich, Utrecht, Oxford, Cambridge nevét kell kiemelnünk, de nehéz lenne a „teljes spektrumot” felsorolni. Mindezzel akkor éltek, amikor az ország három részre szakadt. A kollégium diákjai és professzorai a külföldi utak során korszerű tudást kaptak és megismerték a legújabb teológiai áramlatokat. Ezek Debrecenben egyszer-számra összeütközésbe is kerültek a hagyományos állásponttal, amelyet mindig is elsősorban a Bibliához ragaszkodás jellemezett.

A 18. században egyre jobban előtérbe kerülnek a természettudományok. A Kollégiumban olyan professzorok fémjelzik ezt a folyamatot, mint Maróthy György, Piskárkosi Szilágyi Sámuel vagy Hatvani István. Ebben a században kezdődik meg az egyes teológiai diszciplínák elkülönülése, hogy azután a 19. században mind ezek, mind a többi tudomány is önálló szakterületekké szerveződjenek. 1798-ban önálló filozófiai tanszék létesült, 1800-ban pedig a jog is külön tanszéket kapott. A 20. században hamar megérkezett Debrecenbe a Karl Barth-féle dialektikus teológia. Mikor a kiemelkedő teológus 1936-ban előadást tartott itt, már ismert és becsült volt személye és teológiai megközelítése miatt is. A 21. században világossá vált, hogy a teológiát nem szabad axiomatizálni, zárt rendszerré tenni, ugyanakkor a szigorú biblikus szemlélet nem kívánja a tudományoktól, így a természettudományoktól a merev elhatárolódást sem.

Az egyes századok és korok bemutatásánál a könyv nem csak felsorolja, de általában részletesen is bemutatja az

akkor működő professzorokat, egyházi vezetőket. És itt figyelhet fel az olvasó arra, hogy Debrecen város közterületei mennyire őrzik az ő neveiket, a Méliusz tértől a Maróthy, Hatvani utcáig vagy a Martonfalvi utcától az Ember Pál utcáig, nem is beszélve a szobrokról és emléktáblákról.

A könyv részletes függelékkel és képanyaggal zárul a jelenlegi professzorokra vonatkozó életrajzokkal és publikációs jegyzékekkel.

Az ismertetést a könyv utolsó bekezdéséből vett idézettel zárom: „...az 1538-tól működő Debreceni Kollégiumot háromszor is lehetett volna egyetemmé alakítani. Először a 17. század második felében, amikor olyan kitűnő tanárok dolgoztak itt, mint Komáromi Csipkés György, Lisznyai Kovács Pál, Martonfalvi Tóth György és Szilágyi Tönkő Márton. Másodszor a 18. század második felében voltak együtt olyan tanárok, akik már egészen európai szinten oktattak, mint pl. Hatvani István és Szilágyi Sámuel, s ekkor éltek és dolgoztak a városban a neves orvosok, Wessprémi Istvánnal az élen. Harmadszor pedig a 19. század első felében, amikor a híres Kerekes Ferenc, Sárvári Pál, Lugossy József, Péczely József, Csécsi Nagy Imre, Vécsei József, Csányi Dániel, Török József tanítottak a Debreceni Kollégiumban. Ezek valamennyien a Magyar Tudományos Akadémia tagjai voltak.” Mint tudjuk, az egyetemmé emelésre, a királyi egyetem alapítására Debrecenben végül csak száz évvel ez előtt, a 20. század elején került sor.

Berényi Dénes